

ס פ ר י ם

במעגלי חפש הזמן האבוד

דומה לא נותרה עוד פינה ביצירתו של מרסל פרוסט שלא נחקרה מכל כיוון אפשרי. מדף הפרוסטיאנה הוא מן הארוכים והגדושים בספריית המחקר הספרותי המודרני. והנה, בבוא איש חקר-הספרות להוסיף לבנה משלו לבנין עצום ומסועף זה יבחר לו נושא או נקודת-ראות מיוחדים כל-כך להתגדר בהם עד שרק מומחים ובקיאים יוכלו לעקוב אחר טיעוניו.

אך מה יעשה חוקר הבא להציג את יצירת פרוסט לפני קהל שאין יצירה זו מתורגמת ללשונו ורובו-ככולו יודע עליה רק מפי השמועה?

משימה כזאת נטלה על עצמה עדה צמח, בבואה להציג לפני הקורא העברי את "חפש הזמן האבוד", כפי שגורסת המחברת את שמה העברי של היצירה.

בבואה לכתוב ספר זה (שחלקו הראשון מבוסס על שש שיחות-ראדיו ששודרו לפני שנים בשידורי-ישראל) יודעת המחברת את אחריותה כלפי הקהל הפוטנציאלי של קורא-איה, המצפים להצגה אלמנטארית של הנושא. ולכאורה לא נותר לה כר נרחב להתגדר בו בחידושים משלה ובתוספות אישיות. אין ספק, זו משימה כפויית-טובה, ואסתטית-סיים אף יאמרו אולי-מיותרת.

והנה, בעיני חשיבות רבה מאד, והכרח תרבותי ממדרגה ראשונה, בספרה זה של עדה צמח. ובראש-וראשונה, בהכשרת הלבבות להופעה אפשרית בעתיד של כרכי יצירתו של פרוסט בתרגום עברי. החן המיוחד שב-

* עדה צמח: במעגלי חפש הזמן האבוד / פנים אחדות ביצירתו של פרוסט; דביר, תל-אביב, 1973; 128 עמ'.

כתיבתה של הגב' צמח, הבנתה הישרה והמפוכחת את פרוסט ועולמו, יפי קטעי התרגום המצוטטים בספר, ועל הכל-אהבתה שכמו אינה יודעת גבול ליצירתו של הסופר, עושים את הקורא שותף נאמן לטיול מענג ומחפים בנופיו המרהיבים של "הזמן האבוד". וכך מעמידים דפי ספר זה קהל פוטנציאלי של אוהבי פרוסט לשעה שבה תתורגם סוף-סוף היצירה ותצא לאור בישראל.

קשה לי לשוות בנפשי פתרון מוצלח יותר לבעיה שעמדה לפני הגב' צמח, בבואה למצוא בחיבור אחד איזון נאות בין המלומד לבין האינפורמטיבי-הבסיסי, לבחור בקול שיידע לדבר באותה עת אל לב הקורא השותף מפבר לסוד היצירה ופרשנותה ואל לב המשפיל שעדיין לא בא בסוד זה, בלא שיהיה האחד משתעמם בהליכה בדרכים כבושות ומופרות בעוד חברו תועה במבוך זר והרמטי.

חלקו הראשון של הספר אינפורמטיבי בעיי-קרו והוא מגיש לקורא על קצה המזלג את עיקרי העובדות והפיוונים הדרושים לו להכיר את הסופר ועולמו, מקומה של עיר הילדות באישיותו וביצירתו, וכן אותו חוט משולש, מרכזי: הזמן, האהבה, האמנות.

שני חלקיו האחרים של הספר דנים בשני צדדים חשובים ביצירה: דמות היהודי והפואטיקה הפרוסטיאנית. יפה עשתה גב' צמח שפיונה את דיונה בדמות היהודי לצד החברתי ולא לענין המיסטי של "רוח הגזע" והשפעתה האסתטית והאחרת-צד שהירבו להתעסק בו חוקרים ומבקרים, נוצרים בעיי-קדם, ולעתים הגיעו למסקנות מפוקפקות קימעה. בתוך כך מעמידה המחברת את שתי הדמויות היהודיות המרכזיות שביצירה, סוואן ובלוך, כשני קטבים מנוגדים ומשלימים (ואם תרצו: שני אפנים שפרוסט עצמו ראה בהם התגלמויות אפשריות ליהדותו שלו). מצד אחד, סוואן איש-החברה המזהיר, המקובל, המוטמע לגמרי בחברה הנוצרית האריסטוקרטית, שדרך חייו (ותהפוכות היסטוריות כגון פרשת דרייפוס) מוליכתו בחזרה אל כור-מחצבתו האתני; ולעומתו בלוך, הצעיר השאפתן, החותר לפרוץ מן המעגל

התהליך ובאותה עת דרך־ארץ בפני המס־תורין שבו, וכמובן, ואולי מעל לכל, תפקידה של הלשון במערכת האמנותית. והכל משו־לב יחד, במין דינאמיקה פנימית שאינה מאפשרת לבודד יסוד אחד מתוך התהליך.

פרק זה בספרה של עדה צמח הוא בעיני מופת לכל מונוגרפיה, הבאה לפרוש לפני הקורא נושא ספרותי מסובך בדרך מאירת־עיניים; בלא שתחטא בהחירות בוולגארי־זציה ובלא שתהיינה הדייקנות, הבקיאות והמהימנות מערפלות את הראייה.

"הקריאה", אומרת עדה צמח על הבקורת הפרוסטיאנית (ע' 104), "כלומר הביקורת בפסיעתה הראשונה, יוצאת אפוא כולה מן הספר ומן הספר בלבד; עומדת היא לא על התרחקות מן הכתוב, אלא על ההתקרבות וההתחברות עמו; על 'נחש' ועל 'אוזן דקה' ועל 'הבחנה במה שמתחת למלים', על מה שקרוי סיומפטיה ותפישה שבאינטואיציה; ולפיכך יש גם בה, כמו בספרות, משום מע־שה יצירה, שחוזרת היא ובוראה לעצמה את שברא סופר בספרו..."

לאוהבי פרוסט הקריאה בספרה של עדה צמח היא פגישה מחודשת, מלבבת, מלאה "סיומפטיה" עם היצירה הגדולה הזאת.

י. ק.

אורי צבי גרינברג

אורי צבי גרינברג הוא תופעה מיוחדת־במינה, אגדית כמעט, בספרות העברית. שי־רתו באידיש מופרת למעטים בלבד. בתנו־עת־העבודה, אליה הצטרף עם בואו לארץ־ישראל ב־1924, היה קול חריג ושה שחורה, והוא הלך לרעות בשדה "זר". מאז 1929 היו אורי צבי גרינברג ושירתו בגדר מוקצה־

* אורי צבי גרינברג / מבחר מאמרי ביקורת על יצירתו; ליקט וצירף מבוא וביבליוגרפ־יה: יהודה פרידלנדר; עם עובד (פני הספ־רות / סדרת ילקוטי בקורת על יצירתם של סופרים עברים בעריכת יהודה פרידלנדר), 1974; 296 עמ'.

היהודי הבזוי בעיניו ולטפס בסולם החבר־תל, עד שתישכח יהדותו ולא תפריע עוד לקריירה המונדנית שלו. שתי תנועות, שני מסלולים מנוגדים ניגוד סימטרי, המציירים מעגל פרוסטיאני אפייני:

"שניים אלה, משמעותם, דומה לי, יוצאת מתחומי העניין היהודי ובאה להתחבר עם תנועתו הגדולה של הספר, עם מיקצבו הפנימי של הרומאן כולו; שפן, ב'חפש הזמן האבוד' שני מיני מהלכים, שני מיני כיווני תנועה, שני מיני דרכים: אחד כולו פחת, הפסד, כליה ואבדן, ואחד עיקרו שי־בה ומציאה, חיבור וגאולה ובנין; ונראה לי שהענין היהודי, אשר מקומו, כאמור, אינו רב בספר, אבל חשיבותו גדולה—הענין היהודי גם הוא מתכנס ומתמזג באו־תם שני מיקצבים גדולים, שעליהם עומדת היצירה. בלוד, מבחינת היהודי שבו, מבחי־נת העבר שלו, כלה והולך ואובד; ואילו סוואן מגלה יהודיותו ושב ומוצא עברו האבוד ומצרפו אל הווייתו שבהווה. וכי יש צורך להטעים כל חשיבותו של חיבור זה של עבר והווה בתפיסתו של פרוסט ובסדרי יצירתו? ומי יודע? אפשר הענין היהודי הוא ששימש לו 'מודל פנימי' אקסיסטנ־ציאלי לכל משחק הזמנים שב'חפש הזמן האבוד'!" (ע' 71)

ומן הקל אל הכבד עוברת עדה צמח, בחלקו האחרון של הספר, לדון בדרכו של פרוסט בבקורת־הספרות. בפרק זה כבר אין מנוס מדיון שיקשה יותר על הקורא שאינו בא אל הכתוב מצויד בידע פרוסטיאני כלשהו והכשרה פילוסופית ואסתטית כלשהי. שפן "נראה בעליל ש'חפש הזמן האבוד' לידתו מתוך היררהורים שהירהר מחברו בטיבה של בקורת, ואפשר כמעט להורות באצבע על המקום בו נוצר גרעין הרומן כשהוא צומח ויוצא ומתנתק מדברי הבקורת".

והנה האסתטיקה של פרוסט—ככל אסתטי־קה—כרוכה בתפיסת המציאות, ביחס שבין הסובייקט למציאות הגתפסת, וכן בבחינה המוסרית של הספרות ותפקידה האנושי, בזיקה שבין צורה ותוכן, במאמץ להבנת